

Kohti lapsen kielen kehityksen kokonaiskuva

MATTI LEIWO *Lapsen kielen kehitys*. Gaudeamus, Tampere 1980. 156 s.

Lapsenkielen tutkimus on Suomessakin päässyt siinä määrin alkuun, että alalta on ilmestynyt jo pari lingvististä väitöskirjääkin, Matti Leiwon 1977 ja Jorma Toivaisen 1980. Ansiokkain hahmotelma lapsen kielenoppimisen kokonaiskuvaksi on näihin saakka ollut Terho Itkosen 28-sivuinen artikkeli vuodelta 1977 (teoksessa R. Korhonen—K. Mäkinen—J. Rikama, Lukiön äidinkieli 3).

Nyt esiteltävänä oleva Leiwon kirja poikkeaa Itkosen artikkelista muutenkin kuin laajuudeltaan: Itkonen hahmottaa kokonaiskuva lähes yksinomaan lingvistin näkökulmasta, Leiwo esittelee lingvistiä ja psykologisia teorioita ja tutkimuksia, joiden avulla lapsen kielen kehitystä on pyritty selvittämään. Eri teorioita arvioiessaan hän samalla esittää — kauttaaltaan hyvin varovasti — oman kantansa tai jättää kysymyksen auki. Koska kirja on tarkoitettu oppi- ja käsikirjaksi kielitieteen, psykologian ja kasvatustieteen opiskelijoille ja opettajille, tekijän menettely on oikea. Kysymykset ilman selkeitä vastauksia saattavat kyllä ärsyttää tenttilukijaa, mutta tutkielmien laatijoita ne johtavat tieteelliseen pohdiskeluun. Hämmennystä aiheuttanee myös esimerkiksi analogia-käsitteen erilaisuus eri teorioissa, koska tekijä ei ole isommin käsitettä kommentoinut. Pääsyy avoimiin kysymyksiin on tietenkin ennen kaikkea se, että kielen omaksuminen on hyvin monitahoinen ja vaikea monitieteinen ongelma, josta ei vielä ole olemassa varmaa yksiselitteistä totuutta. Perustieteitä ovat lingvistiikka ja psykologia, mutta lisäksi tarvitaan mm. sosiologian ja aivo-neurologian apua. Eri tahoilta saatavaa tietoa pyrkii muovaamaan yhtenäiseksi teoriaksi nuori tieteenhaara psykolingvistiikka, jonka ensi sysäyksenä lienee ollut Bloomingtonissa 1953 pidetty lingvistien ja psykologien yhteinen kokous (ks. Alo

Raun, Johdatusta strukturaalikielitetieteen s. 70).

Leiwon kirjan suurin ansio onkin se, että siinä yritetään lähestyä lapsen kielen ongelmia sekä lingvistiikan että psykologian näkökulmasta. Hän selostaa ja arvioi niin lingvistisiä kuin psykologisiakin teorioita kielen omaksumisen näkökulmasta. Lingvistisen puolen juuret ovat selvästi generatiivissa teoriassa mutta eivät sillä tapaa jäykästi Chomskyssa kuin vielä Leiwon omassa väistökirjassa v. 1977. Tekijä toteaa nyt, etteivät transformaatiokieliopin säännöt ole psykologisesti realistisia. Ne eivät pysty kuvaamaan sitä, miten lapsi tuottaa ja ymmärtää kieltä. Generatiivin teorian mukaisesti on esitetty (esim. Stampe 1969, ks. Leiwo s. 93) mm., että lapsen synnynnäiseen kielitietoon sisältyisivät kaikki universaalit fonologiset prosessit, jolloin fonologian oppiminen olisi vain sääntöjen järjestelyä. Leiwo tähdentää, ettei asia ole näin yksinkertainen. Lapset käyttävät hänen mukaansa ymmärtämisessä kontekstuaalista tietoa, eikä ole suinkaan varmaa, että lapsi erottaisi sanassa jo alun alkaen foneemin kaltaisia segmenttejä. Ekstraverbaalisen, paralingvistisen ja lingvistisen viestinnän yhteys on epäilemättä välttämätöntä erikoisesti kielenomaksumisen alkuvaiheissa.

Psykologisista teorioista Leiwo esittelee kehityspsykologian (Vygotski, Piaget), behaviorismin (B. F. Skinner), uusbehaviorismin (Ch. Osgood) ja hahmopsykologian (W. Köhler). Näissä kaikissa näyttää olevan jotakin hyvää. Eniten virikkeitä psykolingvistikalle on kuitenkin antanut transformaatiokielioppi, joka rationalistisena ja mentalistisena korostaa lapsen omaa luovuutta kielen omaksumisessa. Nykyisin tuskin kukaan tutkija enää väittää, että lapsi oppisi kielensä pelkästään matkimalla. Jäljittelyn merkitystä ovat eniten korostaneet behavioristit.

Psykolingvistiikan kaksi ehkä keskeisintä kysymystä ovat: mikä on perimän ja ympäristön osuus kielen omaksumisessa, ja mikä on ajattelun (kognition) ja kielen suhde? Rationalistit (esim. Chomsky) ovat korostaneet, ettei lapsen kasvuympäristö

eikä puhuminen aikuisen kanssa olisi kovin tärkeitä syntaksin ja morfologian omaksumisessa. Luultavasti lapsi pystyy luomaan itselleen kieliopin melko pienestäkin korpuksesta. Mutta laajan sanavaraston saadakseen hänen on koettava kieltä ja maailmaa suotuisassa sosiaalisessa yhteisössä ja kernaasti erilaisissa elämäntilanteissa (silti virikkeiden liikatarjonta voi olla pahastakin). Vasta hyvä sanavarasto antaa ihmiselle mahdollisuuden hallita kielen käsitteellistä sisältöä. Vieläkin tärkeämmäksi ympäristön vaikutus tulee silloin, kun lapsen pitää oppia käyttämään kieltä tilanteisiin sopivasti. Kielessä ja sen omaksumisessa näyttää siis olevan jatkumona rationaalisesta sosiaalisesta. — Edellä sanomassani kaikki ei ole välttämättä peräisin Leiwon kirjasta mutta tuskin ristiriidassakaan sen kanssa.

Kielen ja kognition suhdetta eri tutkijat ovat pitäneet kovastikin erilaisena. Jean Piaget ja hänen oppilaansa ovat korostaneet, että kieli on riippuvainen muusta kognitiivisesta kehityksestä. Amerikkalainen aivofysiologi Eric H. Lenneberg on puolestaan tähdentänyt kielenkehityksen riippumattomuutta kognitiosta. Lennebergin teoriaa arvioitaessa on mielestäni syytä muistaa, että se tuli julkisuuteen vuonna 1967, jolloin usko Chomskyn teoriaan oli ehkä vahvimmillaan. Leiwon kanta näyttää olevan lähempänä Piaget'n kuin Lennebergin kantaa, vaikka s. 129 olevan esimerkin tulkinta viittaakin toiseen suuntaan.

Kirjassa on myös luku esikoulu- ja kouluikäisten kielestä. Tärkeintä luvussa on Basil Bernsteinin kooditeorian kritiikki. Bernstein (1960) erottaa kaksi eri kielenkäyttötapaa: yleispätevän ja niukan koodin. Hän olettaa, että keskiluokkaan kuuluvien lapset hallitsevat yleispätevän koodin mutta työläisperheiden lapset vain niukan koodin, mikä selittäisi myös erot koulumenestyksessä. Teorialla on ollut suosiota ainakin käyttäytymistieteiden piirissä. Leiwo osoittelee, ettei kielen ja sosioekonomisten luokkien suhde ole näin yksioikoinen ja selvä. Jotain oikeaa toki Bernsteinin kooditeoriassa on, mutta suomen

murteiden tutkijaa ja suomalaisen kirjallisuuden tuntijaa jäävät askarruttamaan esimerkiksi seuraavanlaiset kysymykset: missä ovat oppineet mainion kielensä mökeistä löytyvät hyvät murteenpuhujat, missä metsäkämpien ja työporukoiden tarinoitsijat, missä sellaiset kirjailijat kuin Kauppi-Heikki, Toivo Pekkanen, Väinö Linna, Kalle Päätalo ja Heikki Turunen? Kokonaan toinen asia on, ettei mökissä opitulla rikkaallakaan äidinkielellä selviä optimaalisesti kaikissa nyky-yhteiskunnan kielenkäyttötilanteissa, saati vieraskielisessä ympäristössä. Mutta lapsuusmökissä saatu pohja voi olla hyvinkin kestävä.

Matti Leiwon Lapsen kielen kehitys on erittäin tarpeellinen kirja. Vaikkei se kaikilta osin olekaan vielä aivan valmis, niin siinä on aineksia lapsen kielenkehityksen kokonaiskuvaksi. Olen jo alussa korostanut, että avoimeksi jäävillä kysymyksilläkin on tärkeä merkityksensä. Korostaisin omasta puolestani lopuksi ehkä yllättävääkin näkökulmaa: psykolingvistiikalla ja erityisesti lapsenkielen tutkimuksella on melkoisesti annettavaa varsinaiselle lingvistiikalle. Esim. kielenmuutoksella ja kielen omaksumisella on varmasti yhteyksiä; se millaisiin tarkoitteiden piirteisiin merkityksen laajentuminen ja supistuminen lapsenkielessä perustuu, on yleisen sanasemantiikan kannaltakin kiintoisa kysymys (vrt. Leiwo s. 90).

ALPO RÄISÄNEN

N

S